

Hoofdstuk 1

Nieuwsgierig, maar met een opkomend schuldgevoel, hield Wil een brief in haar handen. Ze staaarde naar het nogal potige handschrift op de voorzijde van de envelop om deze vervolgens om te draaien. Er stond geen afzender op.

Diep in haar hart had ze wel een vermoeden van wie de brief afkomstig was, maar ze hoopte tegen beter weten in dat het niet Ap was die haar geschreven had. Na een kleine aarzeling, scheurde ze de envelop open om zich van de inhoud te vergewissen.

Arnhem, 26 februari 1946

Beste Wil,

Dit epistel stuur ik ten einde raad maar naar je ouders in de hoop dat je daar bent of nog zal komen.

Na de bevrijding ben ik naar het Noorden gereisd om mijn zoon David te halen, die zoals je weet, de oorlogsjaren bij een goed gastgezin heeft doorgebracht. Hartverscheurend was het om te zien hoe de familie, die zo goed voor hem heeft gezorgd, afscheid van hem nam. Mokkend en boos liet hij zich door een "wildvreemde" meenemen naar een thuis waar zijn moeder niet zou zijn. De hele reis heeft hij somber voor zich uitgestaard, af en toe zijn tranen wegslikkend.

Vervolgens zijn we naar Winterswijk gegaan om zijn zusje Eliza bij Han en Els te halen. Tot mijn schrik was jij niet meer op hun boerderij zoals we afgesproken hadden en Eliza bleek ondergebracht bij het echtpaar van café de Piek.

Had ik teveel van je verlangd? Na de dood van mijn Hanna was ik het spoor helemaal bijster. Verdriet en woede waren voornamelijk de emoties, die in de resterende oorlogsjaren na haar dood, in mij huisden zodat ik als een malle in het verzet de meest gevaarlijke opdrachten uitvoerde.

Na verloop van tijd besepte ik verantwoordelijk te zijn voor twee kinderen die me na de oorlog hard nodig zouden hebben.

Achteraf troost ik mij met de gedachte dat Hanna nooit zo'n verschrikkelijk kamp heeft meegemaakt, maar tijdens de razzia in het Korenburgerveen haar dood moest vinden. Helaas, zoals vele duizenden Joden, is Hanna's moeder wel naar een kamp getransporteerd en daar vermoord.

Om een lang verhaal kort te maken, ik heb met de kinderen in Arnhem een aardig pand met kantoorruimte kunnen betrekken aan de Amsterdamseweg. Op zich dus allemaal goed zou je denken, maar niks is minder waar. David is nu zes

jaar maar een heel lastig ventje met driftbuien. Hoewel Eliza wat makkelijker in de omgang is, heeft zij natuurlijk ook aandacht nodig. Verschillende kinderjuffen zijn geweest maar haakten al snel af. Uit wanhoop wend ik me nu tot jou, omdat ik weet welke pedagogische kwaliteiten jij bezit om de kinderen in een rustig vaarwater te brengen. Ik besef wat ik van je vraag want ongetwijfeld ben jij verder gegaan om een eigen toekomst op te bouwen.

Groet, Ap

Langzaam laat ze de brief op haar schoot zakken en bestudeert het erbij ingesloten kiekje. Een glimlachende Ap met een meisje op zijn schoot, sprekend haar vroegere vriendin Hanna. Een ernstig snoetje met donkere ogen kijken recht in de camera. Haar broer staat naast hen met een rare grijns en afgezakte kniekousen.

Haar gedachten gaan terug naar 1942 toen de Duitsers een razzia hadden gehouden in het Korenburgerveen waar Joden, geholpen door boeren uit de omgeving, in barakken ondergedoken zaten.

Ook haar Joodse vriendin Hanna, die ze kende van de middelbare school, zat met haar moeder en Ap in één van die barakken.

Zij, Wil, was gevlucht uit Rotterdam uit angst dat de Duitsers haar medeplichtigheid zouden ontdekken bij een moord op een NSB'er. Uit woede had Ap deze NSB'er om zeep geholpen, nadat hij had gezien hoe Wil door deze vent op brute wijze was verkracht.

Ap reisde daarna met Hanna en haar moeder naar het Korenburgerveen in Winterswijk en had Wil op het hart gedrukt hetzelfde te doen, maar zij had in de eerste instantie hier niet van willen weten, omdat haar felbegeerde diploma van de kweekschool binnen handbereik lag.

Pas op de dag van haar diploma-uitreiking toen hun huis, waar ze met haar ouders en broertje Tom woonde, overhoop was gehaald drong het tot haar door dat ze er vandoor moest. Weg uit Rotterdam, ook om haar familie niet in gevaar te brengen, die geen weet hadden van haar medeplichtigheid bij de moord.

Op haar reis per fiets richting Winterswijk, was Wil toevalligerwijze op dezelfde boerderij van het echtpaar Han en Els terecht gekomen die Ap, Hanna en haar moeder hadden geholpen met onderduiken in één van de barakken.

Ze had het toen wat fijn gevonden om haar vriendin Hanna, voor de tweede maal zwanger en wel, weer te zien. Wil had boerin Els geholpen met het bereiden van maaltijden voor de onderduikers in ruil voor onderdak en een maaltijd.

Op deze boerderij beviel Hanna van haar dochttertje Eliza en ondanks dat Els er veel verdriet van had zelf niet gezegend te worden met

een zwangerschap, had ze Hanna en Eliza liefdevol op de boerderij verzorgd.

Net toen Ap en Hanna van hun barak richting de boerderij liepen om daar Eliza te halen, hoorden ze het geluid van Duitse trucks en het geschreeuw van de moffen.

In een poging om zijn schoonmoeder te redden, die achter gebleven was in de barak, had Ap Hanna, achter een paar struiken, achtergelaten. Zij werd door de Duitsers opgemerkt en schoten haar in koele bloede dood, iets waarover hij zich later vreselijk schuldig had gevoeld.

Menigmaal had hij zichzelf huilend kwalijk genomen, hoe stom hij was geweest om Hanna alleen te laten. Als hij dat niet gedaan had, zo redeneerde hij, had hij misschien zijn vrouw nog gehad en de kinderen een moeder.

Nadat ze Hanna op een mistige novemberdag naar haar laatste rustplaats hadden gebracht, had Ap zich daarna maandenlang in een waas van verdriet fysiek uitgeput door keihard te werken op de boerderij, hopen een nachtje te kunnen slapen zonder de beelden van die vreselijke nachtmerrie aan zich voorbij te zien trekken.

Ondertussen had Wil met een toenemende bezorgdheid opgemerkt, hoe Els de kleine Eliza meer en meer als haar eigen dochter ging beschouwen. Verschillende malen had ze geprobeerd Ap te waarschuwen, maar hij had haar geërgerd van zich afgeschud.

Op een eerste voorjaarsdag in maart 1943 echter, toen Wil net besloten had dat het voor haar geen zin meer had om op de boerderij te blijven, had Ap haar bij haar arm gepakt en haar doordringend aangekeken.

'Wil, ik moet je wat vragen,' zo was hij begonnen. Ze hief verrast haar gezicht naar hem op door deze plotselinge aandacht en keek in zijn bedroefde, vermoeide gezicht.

'Ja, zeg het maar hoor,' moedigde ze hem aan

'Luister, het verzet heeft me nu meer dan ooit nodig, maar ik durf Eliza niet al die tijd bij Els te laten. Ik zie ook wel dat eh...ze Eliza als haar eigen dochter gaat beschouwen, zie je. Kan jij hier bij Eliza blijven om haar te verzorgen zodat Els haar niet al teveel naar zich toetrekt?'

'Oh, eigenlijk stond ik op het punt om weg te gaan hier. Ik voel me zo langzamerhand wat nutteloos worden. Hoe lang denk je weg te blijven? Een paar dagen wil ik best voor je dochtertje zorgen hoor.' Ze zag Ap op zijn onderlip bijten.

'Nou eigenlijk gaat het niet om een paar dagen maar minstens tot van de zomer.' Ongemakkelijk keek hij van haar weg. 'Ik weet hoeveel ik